

MUHİBBÜDDİN el-HATİB

seriyye fî Cezîreti'l-‘Arab (Kahire 1344/1974); *el-Ezher mâzîhi ve hâziruhû ve'l-hâcetu ilâ işlâhih* (Kahire 1345); *Tâgûr* (Kahire 1347); *el-Huţûtu'l-‘arîza li'l-üsûs elletî kâme ‘aleyhâ dînü’ş-Şîfa el-İmâmiyye el-İsnâ‘aşeriyye* (Muhammed Nasîf’in mukaddimesiyle, Cidde 1380; Riyad 1390; Kahire 1390, 1393); eser Urduca’ya ve Şiîlik (*İmamiyye-İsnâ‘aşeriyye*) *Dinî Esaslarının Görünen Çizgileri* adıyla Türkçe’ye çevrilmiştir (baskı yeri ve tarihi yok); *Hameletü risâleti'l-İslâm el-evvelün* (Kahire 1952); *Mecmû‘u’s-sünne* (Mahmûd el-Mellâh ve Muhammed Behcet el-Baytâr’la birlikte, I-II, Cidde 1966); *el-İslâm da‘vetü'l-hak ve'l-hayr* (müslüman toplumların yaşadığı dinî bunalımlara çare bulunması ve İslâm’ın doğru anlatılması amacıyla kaleme alınmıştır, Kahire 1971); *el-Bahâ‘iyye* (Beyrut, ts. [Mektebetü'l-Menâr]); *el-Hadiķa* (edebî seçmeler mecmuası olup çeşitli tarihlerde on dört cilt halinde yayımlanmıştır).

B) Tahkik ve Neşirleri. İbn Fâris, *eş-Şâhibî* (Kahire 1328); İbn Kuteybe, *Kitâbü'l-Meysir ve'l-kıdâh* (Kahire 1342, 1385/1965); Ebû İshak İbrâhim b. Abdullah el-Kâtib en-Necîremî, *Eymânü'l-‘Arab fi'l-Câhiliyye* (Kahire 1343); İbn Kuteybe, *Edebü'l-kâtib* (Abdüsselâm Muhammed Hârûn ile birlikte, Kahire 1345/1927); Lisânüddin İbnü'l-Hatîb, *el-Lemhatü'l-bedriyye fi'd-devleti'n-Naşriyye* (Kahire 1347); Ebü'l-Alâ el-Maarrî, *Resâ'il beyne Ebi'l-‘Alâ el-Ma‘arrî vedâ‘i'd-du‘âti'l-Fâtmiyyin* (Kahire 1349/1930); İbn Sînâ, *Esbâbü hudûsi'l-hurûf* (Kahire 1352); İbnü'l-Hâik el-Hemdânî, *el-İklîl* (I-X, Kahire 1368/1949; Beyrut 1407/1987); Emîn el-Hulvânî, *Muhtaşaru Me‘âli‘i’s-Su‘ûd* (Kahire 1371/1953); Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, *el-Minhatü'l-ilâhiyye* (Kahire 1373/1953); Zehebî, *el-Muntekâ min minhâci'l-i‘tidâl* (İbn Teymiyye’ye ait *Minhâci’s-sünne*’nin Zehebî tarafından yapılan muhtasarıdır, Kahire 1374/1954; Riyad 1409, 1413/1993); İbn Teymiyye, *Cevâbü ehli'l-‘ilm ve'l-imân* (Kahire 1375, 1405; Riyad 1413); Müslim el-Kâsimî, *ed-Doķtor Şalâhuddîn el-Kâsimî 1305-1334 âşâruh* (Kahire 1379); İbn Kayyim el-Cevziyye, *Ṭarîķu'l-hicreteyn ve bâbü’s-sa‘âdeteyn* (Kahire 1394/1974; Beyrut 1982); Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *el-‘Avâşım mine'l-kavâşım* (ashapla ilgili bölümün notlar ilâvesiyle neşri, Kahire 1371, 1399); İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî* (M. Fuâd Abdülbâki ve Kusay Muhibbüddin el-Hatîb ile birlikte, Kahire 1407/1986-87; Beyrut, ts. [Dârü'l-ma‘rife]).

Ayrıca A. le Chatelier’nin *la Conquête du monde musulman* adlı eserini (*el-Ġare ‘ale'l-‘âlemi'l-İslâmî*, önce *el-Feth* dergisinde yayımlanmış, ardından kitap halinde basılmıştır [Kahire 1350; Cidde 1350]); Halide Edip Adıvar’ın *Ateşten Gömlek* isimli romanını (*Ķamis min nâr*, Kahire 1341); Ahmed Şuayb’in *Devlet ve Cemiyet*’ini (*ez-Devle ve'l-cemâ‘a*, Kahire 1912) ve Gazi Ahmed Muhtar Paşa’nın *Serâirü'l-Kur‘ân*’ını Arapça’ya çevirmiştir. Muhibbüddin el-Hatîb’in büyük kısmı telif 1500’ü aşkın makalesi *Cerîdetü'l-‘Arab*, *Cerîdetü'l-Ķible*, *Mecelletü'l-Ezher*, *el-Mü‘eyyed*, *el-‘Âşime*, *el-Ehrâm*, *ez-Zehrâ*, *el-Feth*, *Mecelletü'l-İhvânî'l-Müslimîn* gibi gazete ve dergilerde yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhibbüddin el-Hatîb, *Muhibbüddin el-Hatîb (terceme zâtiyye)*, Dimaşk 1399; M. Cemil eş-Şâtî, *Terâcimü a‘yânî Dimaşk*, Dimaşk 1367/1948, s. 65-66; Zâfir el-Kâsimî, *Mektebü ‘Anber*, Beyrut 1964, tür.yer.; Ahmed Kudâme, *Me‘âlim ve a‘lâm fi bilâdi'l-‘Arab*, Dimaşk 1965, I, 380; Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Konya 1966, I, 237-240; Adnân el-Hatîb, *eş-Şeyh Ṭâhir el-Cezâ‘iri*, Kahire 1971, s. 41-51; Süleyman Mûsâ, “Muhibbüddin el-Hatîb”, *el-Mü‘temerü’d-devlî eş-şânî li-târîhi bilâdi’ş-Şâm*, Dimaşk 1978, II, 113-132; Enver el-Cündî, *A‘lâmü’d-da‘ve ve’l-fikr*, Kahire 1981, s. 381-396; Zirikî, *el-A‘lâm* (Fethullah), V, 282; M. Mutî el-Hâfız – Nizâr Abâza, *Târîķu ‘ulemâ‘i Dimaşk*, Dimaşk 1406/1986, II, 847-862; M. Abdüllatif Sâlih el-Ferfûr, *A‘lâmü Dimaşk*, Dimaşk 1408/1987, s. 237-238; M. Abdurrahman Burc, *Muhibbüddin el-Hatîb ve devrühü fi’l-hareketi’l-‘Arabiyye: 1906-1920*, Kahire 1990, s. 7-148; a.mlf., “Dirâse fi’l-fikri’t-terbevî li-Muhibbüddin el-Hatîb fi ba‘zi veşâ‘ikih”, *el-Hayâtü’l-fikriyye fi’l-vilâyâti’l-‘Arabiyye eşnâ’e’l-ahdi’l-‘Osmânî*, Zağvân 1990, I, 93-99; Ebü’l-Vefâ el-MerâĶi, “Muhibbüddin el-Hatîb kemâ ‘areftüh”, *ME*, sy. 10 (1970), s. 776-779; Süheyle er-Rimâvî, “Cânib min fa‘âliyyâti Muhibbüddin el-Hatîb (*el-Cânibü’s-sihafî*)”, *Dirâsât târiķiyye*, sy. 33-34, Dimaşk 1989, s. 23-48.

MUHAMMED HARB - MUHAMMED ARUÇI

MUHİBBÜDDİN et-TABERİ

(محبّ الدين الطبري)

Ebü'l-Abbâs (Ebü Ca‘fer) Muhibbüddin Ahmed b. Abdillâh b. Muhammed et-Taberî el-Mekkî (ö. 694/1295)

Mekke kadısı,
muhaddis ve Şâfiî fakihî.

17 Cemâziyelâhir 615'te (10 Eylül 1218) Mekke'de dünyaya geldi. Bu tarihten on gün, hatta bir yıl önce doğduğu da zikredilmiştir. Hz. Hüseyin'e dayanan ve altı

yüzyıllık bir ilim geleneğine sahip bulunan bir aileye mensuptur. Babasının dedesi Ebû Bekir Muhammed b. İbrâhim et-Taberistan'dan göç edip Mekke'ye mücâvir olmuştur. Muhibbüddin et-Taberî, Ebü Dâvûd'un *es-Sünen*, Kâdi İyâz'ın *eş-Şifâ*' ve Vâhidî'nin *el-Vasîf*'inin rivayet icâzetini Mekke'de Ebü'l-Hasan İbnü'l-Mukayyer el-Bağdâdî'den, Buhârî'nin *el-Câmi‘u’s-şâhih*'inin bir kısmının rivayet icâzetini Abdurrahman b. Ebü Haramî'den, tamamının rivayet icâzetini ise babasının amcaları Takıyyüddin Ali ve Kemâleddin Ya'kûb b. Ebü Bekir'den, *Şahîhu Müslim* ve *Şahîhu İbn Hibbân*'ın rivayet icâzetini de Şerefeddin Muhammed b. Abdullah b. Ebü'l-Fazl el-Mürsî'den aldı. Ayrıca Bahâeddin İbnü'l-Cümmeyzî ve Şuayb b. Yahyâ İbnü'z-Za'ferânî'den hadis öğrendi. Kendisinden Abdülmü'min b. Halef ed-Dimyâtî, Ebü'l-Hasan İbnü'l-Attâr, Alemüddin el-Birzâli, Muhammed b. Ahmed el-Kastallânî, Kutbüddin el-Halebî, Ebü Hayyân el-Endelüsî, ayrıca her biri Mekke kadısı olan oğlu Cemâleddin Muhammed ile torunu Necmeddin Muhammed b. Muhammed ilim tahsil etti. Zehebî de oğlu Cemâleddin'in ve onun vasıtasıyla Muhibbüddin et-Taberî'nin rivayet ettiği eserlerin icâzetini almıştır (*el-Mu‘cemü'l-muhtaş*, I, 22-23). Muhibbüddin et-Taberî'nin şöhretini duyan Yemen Sultanı el-Melikü'l-Muzaffer er-Resûlî'nin Muhibbüddin'i Yemen'e davet ettiği, hem kendisinin hem oğlu Sultan el-Melikü'l-Müeyyed er-Resûlî'nin ondan hadis okuduğu bilinmektedir. Muhibbüddin, el-Melikü'l-Muzaffer'in isteği üzerine bu aileye ait olan Mekke'deki Mansûriyye Medresesi'nde ayda 50 dinar maaşla ders verdi. 2 Cemâziyelâhir 694'te (19 Nisan 1295) Mekke'de vefat eden Muhibbüddin et-Taberî orada defnedildi. Aynı yılın ramazan ayında öldüğü de söylenmektedir. Kaynakların verdiği bilgiler karşısında İbnü'l-Kayserânî'nin onun vefat tarihini 674 yılının Cemâziyelâhiri (Aralık 1275) şeklinde kaydetmesi bir zühûl eseri olarak değerlendirilmelidir (*Tezkiretü'l-huffâz*, IV, 1474). Muhibbüddin et-Taberî, Mekke kadısı olarak görev yapıp fetva vermiş, ilmi kudret ve şöhreti sebebiyle “şeyhülharem” lakabıyla anılmıştır. Onun yedi çocuğu dünyaya gelmiş, bunlardan ailenin ilim geleneğini sürdüren âlimler yetişmiştir. Üçüncü nesilden torunu Ebü'l-Hayr Zeynüddin Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Muhibbüddin Ahmed bunlardan biridir.

Eserleri. 1. *el-Ahķâmü'l-kubrâ* (*Ķâyetü'l-iħķâm fi eħâdişil-ahķâm*). Altı cilt

olduğu söylenen bu çalışmada (Safedî, VII, 135) sahih ve hasen hadislerden başka zayıf hadislerle de yer verilmiş, eser zayıf hadisler hakkında açıklama yapılmadığı için eleştirilmiştir (*Keşfü'z-zunûn*, I, 20). Kitabın İstanbul kütüphanelerinde çeşitli nüshaları bulunmaktadır (Köprülü Ktp., Fâzil Ahmed Paşa, nr. 236; Millet Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 652, 653). Müellifin talebesi Yâfiî'nin *Târîh*'inde naklettiğine göre oğlu Cemâleddin, babasının büyükçe bir cilt halinde *el-Ahkâmü'l-vüştâ* (*Meslekü'n-nebih fi telhîsî't-Tenbih*) ve 1015 hadis ihtiva eden *el-Ahkâmü's-suğrâ* (*Tahrîrû't-Tenbih*) adlı iki eserinin daha olduğunu belirtmiştir. **2.** *Hulâsatü siyeri seyyidil-beşer*. Hindistan'da neşredilen eseri (1343) daha sonra Tallâl b. Cemil er-Rifâî yayımlamıştır (Mekke-Riyad 1418/1997). **3.** *et-Teşvîk ile'l-beyti'l-âtik* (Beyrut 1419/1998). **4.** *Hayrû'l-kurâ fi ziyâreti Ümmi'l-kurâ* (*el-Kurâ li-kâşidi Ümmi'l-kurâ ve şevâbü zâlik*) (nşr. Mustafa es-Sekkâ, Beyrut, ts. [el-Mektebetü'l-ilmîyye], Kahire 1367/1947, 1390/1970). Müellif bu çalışmasına dayanarak daha sonra *Şafvetü'l-kurâ fi şifati haccti'l-Muştafâ'ı* kaleme almıştır. *Haccetü'l-Muştafâ şal-lallahü 'aleyhi ve sellem* adıyla yayımlanan kitap da (Kahire 1981; Medine, ts. [Mektebetü's-sekkâfe]; Beyrut, ts. [Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye]) bu eser elmadır. **5.** *es-Simtu's-semîn fi menâkıbi ümmehâ-*

ti'l-mü'minîn (nşr. Râgıb et-Tabbâh, Halep 1328, 1346; Kahire 1402/1983; Beyrut 1418/1997). **6.** *er-Riyâzü'n-nağire fi fe-zâ'il (menâkıb)il-'aşere*. *Aşere-i mübeşşere* hakkındadır (I-II, Kahire 1327, 1953; I-IV, Beyrut 1405/1984; I-II, Beyrut 1405/1984; nşr. İsa b. Abdullah b. Muhammed b. Mânî' el-Himyeri, I-11, Beyrut 1996). **7.** *Zehâ'irü'l-'uqbâ fi menâkıbi zevil-kurbâ*. Ehl-i beyt'in faziletine dairdir (nşr. Hüsâmeddin el-Kudsî, Kahire 1356/1937; Bağdat 1967; nşr. Muhammed Mustafa Ebü'l-Alâ, I-IV, Kahire 1388/1969; tashih Süleyman Hasan Abdülvehhâb, I-II, Tanta 1372/1953; nşr. İsa b. Abdullah el-Himyeri, I-II, Beyrut 1996; Beyrut 1974). **8.** *Takrîbü'l-merâm fi Ğarîbi'l-Kâsım b. Sellâm*. Ebü Ubeyd Kâsım b. Sellâm'ın Ğarîbü'l-ħadîş'indeki, hadislerin alfabetik olarak tertip edildiği küçük bir çalışmadır. Aynı konuya dair *ed-Dürrü'l-menşûr li'l-meliki'l-manşûr* da muhtemelen bu eserdir. **9.** *Muhtâşaru 'Avârifil-ma'ârif*. Şehâbeddin es-Sühreverdî'ye ait eserin muhtasarıdır (Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 1028, vr. 112-172). **10.** *Şerhu Ğarîbi eħâdişi Câmî'i'l-uşûl fi eħâdişi'r-Resûl*. Mecdüddin İbnü'l-Esîr'in eseriyle ilgilidir (Süleymaniye Ktp., Musallâ Medresesi, nr. 1950). **11.** *İrşâdü'l-faĸih ilâ ma'rifeti'l-edilleti't-Tenbih*. Ebü İshak eş-Şirâzî'ye ait eser üzerine yapılmış bir çalışmadır (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 803). **12.** *el-Muħar-*

*rer li'l-Meliki'l-Muzafter. Şaĸihayn'*daki hadislerden ahkâma dair olanların bir araya getirildiği kitabı müellif daha sonra *el-'Umde* adıyla ihtisar etmiştir. Kitabı Muhammed b. İbrâhim er-Raîni ed-Dımaşki'nin de ihtisar ettiği kaydedilmektedir. **13.** *Eħâdiş müşķile*. Brockelmann eserin bir nüshasının Medine'de bulunduğunu belirtmektedir (GAL, I, 445). **14.** *Şerħu't-Tenbih*. Ebü İshak eş-Şirâzî'nin Şâfiî fıkhına dair eserinin on cilt halindeki şerhi olduğu söylenmektedir. Bu çalışma üzerine müellif *en-Nuketü'l-kubrâ, en-Nuketü's-suğrâ, Muhtâşaru't-Tenbih* gibi eserler kaleme almıştır. **15.** *eĸ-Ÿurâzü'l-Muhezzeb fi telhîsî'l-Muhezzeb*. Ebü İshak eş-Şirâzî'nin *el-Muhezzeb*'inin telhis edildiği bu iki ciltlik çalışmanın müsvedde halinde kaldığı zikredilmektedir. **16.** *İstikşâ'ü'l-beyân fi mes'ele'i's-şâzervân*. Kâbe'nin şadırvanıyla ilgili bir fetvadan ibaret olduğu belirtilmektedir (Berlin Staatsbibliothek, nr. 5536/10). Müellif ayrıca İbnü'l-Ecdâbî'nin fikhü'l-luga mahiyetindeki *Kifâyetü'l-müteħaffız* adlı eserinin manzum hale getirilmiştir (DİA, XXI, 21). Taberî'nin bunlardan başka *el-'Ukûdü'd-dürriyye ve'l-meşyehatü'l-Mekkiyye el-Muzafteriyye, 'Avâtifü'n-nuşra fi tafzili't-tavât 'ale'l-'umre, Tertîbü Câmî'i'l-mesânid li'b-ni'l-Cevzi, el-Kâfi fi Ğarîbi'l-Kur'an, el-Kabesü'l-esnâ fi keşfi Ğarîbi'l-ma'nâ* gibi çalışmalarının bulunduğu kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhibbuddin et-Taberî, *Hulâsatü siyeri seyyidil-beşer* (nşr. Tallâl b. Cemil er-Rifâî), Mekke-Riyad 1418/1997, neşreden girişi, s. 7-15; a.mlf., *el-Kurâ li-kâşidi Ümmi'l-kurâ* (nşr. Mustafa es-Sekkâ), Kahire 1390/1970, neşreden girişi, s. 9-11, 17-23; a.mlf., *er-Riyâzü'n-nağire fi menâkıbi'l-'aşere* (nşr. İsa b. Abdullah b. Muhammed b. Mânî' el-Himyeri), Beyrut 1996, neşreden girişi, I, 29-56; İbnü'l-Kayserânî, *Tezkiretü'l-huffâz* (nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi), Riyad 1415, IV, 1474; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, XVI, 10; Zehebî, *el-Mu'cemü'l-muhtâş bi'l-muħaddîşin* (nşr. M. Habîb el-Hile), Tâif 1408/1988, I, 22-23; Safedî, *el-Vâfi*, VII, 135; Ebü'l-Mehâsin el-Hüseynî, *Zeylü Tezkireti'l-huffâz* (nşr. Hüsâmeddin el-Kudsî), Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye), I, 85; Sübkî, *Ÿabaĸât* (Tanâhi), VIII, 18-19; Fâsi, *el-'İkdü's-semîn*, III, 61-72; *Keşfü'z-zunûn*, I, 20, 79, 465, 491, 727, II, 1177; Brockelmann, GAL, I, 444-445; *Suppl.*, I, 615; Sezgin, GAS, VIII, 85-87; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 220, 407; M. Habîb el-Hile, *et-Târîh ve'l-mü'errihân bi-Mekke*, Mekke 1994, s. 53-58; F. Bauden, "al-Ÿabari", *EI²* (İng.), X, 16-17; Heffening, "Taberî", *İA*, XI, 593-594; Ahmet Turan Arslan, "İbnü'l-Ecdâbî", *DİA*, XXI, 21.

Muhibbuddin et-Taberî'nin *el-Ahkâmü'l-kubrâ* adlı eserinin ilk ve son sayfası (Köprülü Ktp., Fâzil Ahmed Paşa, nr. 236)

